дворян та чиновників 4 хлопця та 5 дівчин – всього 9; міського стану 46 хлопців та 71 дівчат – всього 117, селян 7115 хлопців та 3552 дівчат – всього 10667; духовенства 15 хлопців та 16 дівчат – всього 31; іноземців – 1 хлопець [2].

У 1914 р., як і в попередньому, крім обов'язкових загальноосвітніх предметів, в багатьох школах викладались – спів, рукоділля, гімнастка. Спів викладався в 88 школах. В деяких з них, крім класного співу, викладався церковно-хоровий. На витрати по викладанню цього предмету в поточному році було асигновано 5820 крб., з яких видано як винагороду вчителям співу в розмірі 5205 крб. Рукоділля викладалося ученицям 82 училищ. На цей предмет було асигновано суму у розмірі 5625 крб. Видано винагороду та куплено матеріалів на 5673 крб. 36 к. При чому, згідно з постановою Повітового Земського Збору, розмір винагороди було збільшено до 60 крб., замість 25 крб. Гімнастика та військова справа протягом 1914 р. викладались у 112 земських училищах (кількість дітей – приблизно 6000 чоловік). Заняття велися за програмою яку було складено інструктором гімнастики г.Русановим. Викладачами були старші і молодші унтер-офіцери, які вийшли в запас. Винагорода складала 50 крб. На заняття з цього предмету приділялося 5 годин на тиждень. Видача винагороди викладачам гімнастики в 1914 р. становила 5535 крб. 50 к. Взагалі, в період з 1914-1917 рр. в якості обов'язкової дисципліни було введено військову справу і у гімназіях учням видавали гвинтівки [4, с. 111]. Деякі середні учбові заклади з початком Першої світової війни в своїх стінах розміщували військові госпіталі, наприклад, 1-е Комерційне училище [4, с. 221].

Таким чином, можна зробити висновок, що обставини військового часу майже не вплинули на розвиток середньої освіти в Катеринославському повіті в 1914 р. Заходи, спрямовані на підвищення освітнього рівня вчителів середньої освіти мали позитивні наслідки. Будувалися нові заклади середньої освіти, діти отримували знання, вчителі підвищували свою кваліфікацію, створювалася сучасна матеріально-технічна база шкіл.

Література

1. Отчет Екатернославской уездной Земской управы за 1913 г. (По школьному отделу, Земской библиотеке при Управе и библиотекам-читальням в уезде) – Екатеринослав, Тип-ия К.А. Андрущенко, 1914. 42 с.
2. Отчет Екатернославской уездной Земской управы за 1914 г. (По школьному отделу, Земской библиотеке при Управе и библиотекам-читальням в уезде) – Екатеринослав, Тип-ия К.А. Андрущенко, 1915. 40 с.
3. Подоляк Я. О. «Олександрівська міська жіноча гімназія» // Південна Україна 18-19 ст. Записки науково-дослідницької лабораторії історії Південної України ЗДУ. Випуск І, Запоріжжя, РА «Тандем-У», 1996, С. 147-148.
4. Стародубов А. Ф., Самодрыга В. В., Иванов С. С. Память истории. г.Екатеринослав, Изд-ие II-е. Днепропетровск, РВА «Дніпро - VAL», 2003, 366 с.

УДК 94 (477.62-2) «1918»

Романцов В.М.
д.і.н., професор, завідувач кафедри історичних дисциплін

ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО ТА ПОШИРЕННЯ ЇЇ ВЛАДИ В МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ПОВІТІ

Однією з маловідомих сторінок історії приазовського краю є питання утвердження в Маріупольському повіті Української держави гетьмана Павла Скоропадського. Це було суперечливе утворення в українських національно-визвольних змаганнях 1917 – 1921 рр. Створена внаслідок державного перевороту, гетьманська держава прийшла на зміну першій Українській Народній Республіці і започаткувала новий етап у процесі національного державотворення революційної доби в Україні.

Українська держава своїми першими законодавчими актами 29 квітня 1918 р («Грамота», «Закони про тимчасовий державний устрій Української Держави»), які мали конституційний характер, декларувала прагнення «забезпечити населенню спокій; закон і можливість творчої праці». Гетьман виступив як авторитарний правитель, заявивши, що для цього він вирішив до скликання «Українського Сойму» «взяти на себе тимчасово всю повноту влади» [7, с. 38]. Затверджені Гетьманом перші законодавчі акти більш виразно конкретизували важливі ліберально-демократичні правові положення нової державної влади [7, с.40]. 2 травня 1918 р. була фактично започаткована діяльність Ради Міністрів Гетьманату. Цього дня гетьман підписав наказ про призначення Отамана Ради Міністрів, її складу [7, с.44] та відбулося перше засідання уряду [6, с.15].

На адміністративно-територіальній мапі Української Держави Маріупольський повіт був найбільш східним регіоном Катеринославської губернії і мав важливе стратегічне значення, оскільки був частиною Приазов'я і межував з територією Всевеликого Війська Донського, яке з самого початку підтримувало

тісні зв'язки з Гетьманатом і так само мало пронімецьку орієнтацію. На відміну від класичного гірничо-металургійного Донбасу, це був степовий сільськогосподарський регіон, центром якого був значний промисловий, портовий, культурний, адміністративний центр краю – м. Маріуполь. Важливо також відзначити особливості поліетнічного складу населення повіту, проживання в ньому селянських мас, пролетарів, підприємців, службовців, представників культурно-освітніх кіл. Наприкінці квітня 1918 р. тут з'явилися австро-угорські, німецькі війська як союзники Української Народної Республіки та було зроблено спробу відновити її владу,. Але фактично іноземні війська, запрошені для допомоги у боротьбі проти більшовиків, стали на українських землях окупантами.

Квітень 1918 р. напередодні гетьманського перевороту в Маріупольському повіті позначився значними суспільними трансформаціями. Військова поразка маріупольського загону червоноармійців на чолі з В. Варгановим у боях з австро-угорськими військами під Катеринославом [1, с. 139], а також наступне загострення політичної кризи у Маріуполі 8, 9 квітня, коли коаліція опозиційних до минулого більшовицького керівництва політичних сил (фронтовики-офіцери та солдати колишнього 24 запасного піхотного полку, грецькі легіонери, гайдамаки) [4;; 9, с. 62] створила із числа членів колишньої ради робітничих та селянських депутатів, всіх соціалістичних партій тимчасовий виконавчий комітет м. Маріуполя. [1, с. 141].

Через відсутність документальних джерел точна дата встановлення австро-угорської окупації в Маріуполі та повіті невідома, а в історіографії з цього питання висунуто кілька версій. На думку Л. Якубової, австрійські війська увійшли до Маріуполя 20 квітня 1918 р. [9. с. 63]. Наукові співробітники Маріупольського краєзнавчого музею стверджують, що австро-угорські війська вступили до Маріуполя наприкінці квітня 1918 р., не вказуючи більш точну дату [1, с. 141]. Маріупольський краєзнавець В. Джувага, який присвятив спеціальну розвідку питанню про окупацію Маріуполя у 1918 р., питання про початок окупаційного періоду обійшов увагою [2]. У будь-якому випадку, майже одночасно з початком айстро-німецької окупації Північного Приазов'я в Києві відбувся державний переворот, який призвів до зміни державного устрою в Україні.

У Катеринославі відверто негативно сприйняли повідомлення про гетьманський переворот. Катеринославський «губерніальний комендант» Осипенко в телеграмі військовому міністру від 10 травня 1918 р. повідомляв, що Катеринославська міська дума категорично засудила здійснений гетьманом П. Скоропадським державний переворот. Враховуючи таку напружену політичну ситуацію, згідно з рішенням австро-угорського командування Катеринославщина 8 травня була оголошена на військовому становищі [8].

Суспільно-політична ситуація в Україні загалом та в Приазов'ї, зокрема, була дуже суперечлива. Гетьман намагався стабілізувати в Україні становище, посилюючи централізацію влади. Владні інститути Гетьманату на губернському та повітовому рівнях формувалися у середині травня 1918 р. Саме у цей час зміни у державному управлінні дійшли до Маріупольського повіту. 15 травня згідно наказу Катеринославського губернського старости було призначено виконуючим обов'язки Маріупольського повітового старости грецького купця та громадського діяча Д. Хараджаєва. Через кілька днів тимчасово виконуючим обов'язки повітового старости був призначений повітовий комендант полковник Литвиненко. Надалі саме він видавав розпорядження для мешканців повіту. Губернський староста вимагав від повітової влади «найенергійнішої та наполегливої праці для встановлення порядку та відновлення економічного життя» [5 с. 83]. У своєму наказі № 2 від 21 травня 1918 р. він пропонував «всем правительственным учреждениям и лицам, состоявшим в этих учреждениях при украинском правительстве до большевистского переворота и упраздненным или смещенным советской властью, приступить немедленно у исполнению своих обязанностей» [3].

Таким чином, становлення Української держави, яка виникла внаслідок перевороту, відбувалося в складних суспільно-політичних умовах. Без військово-політичної підтримки з боку Німеччини та Австро-Угорщини прихід до влади гетьмана П. Скоропадського було неможливе, хоча УНР переживала гостру кризу. У Маріупольському повіті, як і загалом у Катеринославській губернії, утвердження нової влади відбувалося повільніше порівняно з столицею з затримкою у два тижні. Це було обумовлено тим, що на південному сході України суспільно-політична ситуація загалом була більш невизначена, продовжувалася боротьба за владу. За таких умов, новостворювана гетьманська адміністрація у Маріуполі для подолання більшовицького супротиву намагалася зробити ставку на представників місцевих владних структур УНР, які діяли до більшовицького перевороту.

Література

1. Божко Р. П., Були Т. Ю., Гашененко Н. Н. и др. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века. Мариуполь: Рената, 2006.
2. Джувага В. Мариуполь в 1918 году: Неизвестная оккупация. 5 ноября 2016. URL: https://www.0629.com.ua/news/1430365/mariupol-v-1918-godu-neizvestnaa-okkupacia
3. Наше життя. 1918. 24 травня.
4. Революционное слово. 1918. 14 апреля.

5. Романцов В.М. Грецька громада Маріупольського повіту в політиці українських урядів 1917 – 1918 рр.: історико-правові проблеми // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2012.. Вип. 20. Част. 1. Т. 1. С. 83.
6. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т. 1 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. К.: Темпора, 2015.
7. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т. 2 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. К.: Темпора, 2015.
8. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України). Ф. 1076. Оп. 1. Спр. 17. Арк. 2-4.
9. Якубова Л. Д. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 р. - поч. 30-х р. XX ст. Київ, 1999.